ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالنىڭ ئىددىتى

﴿ وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوۡنَ مِنكُمۡ وَيَذَرُونَ أَزۡوَٰجٗا يَتَرَبَّصۡنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرۡبَعَةَ أَشۡهُرٖ وَعَشۡرٗاۖ فَإِذَا بَلَغۡنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ فِيمَا فَعَلۡنَ فِيٓ أَنفُسِهِنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ﴿٢٣٤﴾ ﴾

﴿ئىچىڭلاردا ئۆزى ۋاپات بولۇپ ئاياللىرى قېلىپ قالغان كىشىلەر بولسا، ئاياللىرى تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇشى لازىم، ئىددىتى توشقاندىن كېيىن ئۆزلىرى توغرۇلۇق قائىدە بويىچە ئىش قىلسا، سىلەرگە (يەنى شۇ ئاياللارغا ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىلارغا) ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. الله سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىرىڭلاردىن خەۋەرداردۇر﴾.

ــ سۈرە بەقەرە 234 ـ ئايەت.

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

يُتَوَفَّوۡنَ: (ئۆزى ۋاپات بولۇپ)، ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «تەۋەففى» بولۇپ، بىر نەرسىنى تولۇق ۋە كامىل ئېلىش مەنىسىدە كېلىدۇ. ئۆلگەن كىشى ئۆمرىنى ۋە رىزقىنى تولۇق ئالغان بولىدۇ. ئايەتتە بولسا، ئۆلۈپ كەتكەن، قەبزىروھ قىلىنغان دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. الله تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىنسانلار ئۆلىدىغان چاغلىرىدا، الله ئۇلارنىڭ جانلىرىنى ئالىدۇ﴾[1].

وَيَذَرُونَ: (قېلىپ قالغان)، بۇ سۆز، قويۇپ قويغان دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. الله تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿(ئى مۇھەممەد!) مەن تەنها ياراتقان كىشىنى (يەنى ۋەلىد ئىبنى مۇغىرەنى) ماڭا قويۇۋەت﴾[2].

أَزۡوَٰجٗا: (ئاياللار)، بۇ سۆز ئايەتتە ئاياللار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

يَتَرَبَّصۡنَ: (ئىددەت تۇتۇشى لازىم)، ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «ئەتتەرەببۇس» بولۇپ، كۈتۈش دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. الله تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇ ھالدا سىلەر تاكى الله نىڭ ئەمرى (يەنى مەككىنى پەتھ قىلىش ئىزنى) كەلگۈچە كۈتۈڭلار﴾[3].

بَلَغۡنَ أَجَلَهُنَّ: (ئىددىتى توشقاندىن كېيىن)، «ئەجەل» دېگەن بۇ سۆز بىر نەرسە ئۈچۈن بەلگىلەنگەن مۇئەييەن مۇددەتنى كۆرسىتىدۇ. ئايەتتە: ئىددەت تۇتىدىغان ۋاقىت

---

[1] سۈرە زۇمەر، 42 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە مۇددەسسىر، 11 ـ ئايەت.
[3] سۈرە تەۋبە، 24 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

توشقاندا، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئىنسانىنىڭ هايات ياشايدىغان مۇددىتى ئۈچۈن بەلگىلەنگەن ۋاقىتمۇ "ئەجەل" دېيىلىدۇ. الله تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿(هالاك بولىدىغان) ۋاقتى يەتكەندە﴾[1].

خَبِير: (خەۋەرداردۇر)، بۇ سۆز: الله يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا ئىشلارنىڭ هەممىسىدىن خەۋەرداردۇر، هەممىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر، ئۇنىڭغا هېچ نەرسە مەخپىي قالمايدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئىچىڭلاردىكى ئەرلەردىن ئۆزى ۋاپات بولۇپ كېتىپ ئاياللىرى قېلىپ قالغان ﴿كىشىلەر﴾ بولسا، ئەنە شۇ ئاياللار ﴿تۆت ئاي ئون كۈن﴾ كۈتۈپ تۇرۇشى، ئەرلىرى ئۈچۈن هازا تۇتۇپ ئىددەت تۇتۇشى، ئۆزلىرىنى تەلەپ قويغۇچى ئەرلەرگە كۆرسەتمەسلىكى، ياسانماسلىقى، خۇشپۇراق ئىشلەتمەسلىكى، ئىددەت ئىچىدىلا بولىدىكەن ئەرلىرىنىڭ ئۆيلىرىدىن چىقىپ كەتمەسلىكى لازىم.

شۇ ئاياللارغا ئىگىدارچىلىق قىلغۇچى ئى ئەرلەر! ئەگەر ئۇ ئاياللارنىڭ ئىددىتى توشقاندىن كېيىن ئۇلارنى ئەرگە تېگىشكە، شەرئەت رۇخسەت قىلغان رەۋىشتە ياسىنىپ ۋە خۇشپۇراق ئىشلىتىپ يۇرۇشكە قويۇۋەتسەڭلار، ﴿سىلەرگە هېچ گۇناھ بولمايدۇ. الله﴾ سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىرىڭلارنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر، قىلمىشلىرىڭلاردىن تولۇق ﴿خەۋەرداردۇر﴾. الله قا هېچ نەرسە مەخپىي قالمايدۇ. الله دىن قورقۇڭلار، سىلەرنى بۇيرۇغان ئىشتا ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىڭلار. بۇ بۇيرۇقنىڭ بىرى بولسا، ئەرلىرى ئۈچۈن هازا تۇتۇشتىن ئىبارەتتۇر.

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ ئۆلدى دېگەن سۆزنىڭ ئورنىغا ۋاپات بولدى دەپ ئىشلىتىش سۆز تەبىرىدىكى پاساھەتنى بىلدۈرىدۇ.

2 ـ ئىبنى جەرىر تەبەرى ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنهانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەن بىر ئايالنىڭ كۆزى ئاغرىپ قېلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ قېشىغا: سۈرمە تارتسام بولامدۇ؟ دەپ پەتىۋا سوراپ كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇنىڭغا: «ئىلگىرى سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەندە ئەڭ سەت كىيىمىنى كىيىپ، ئۆيدە بىر يىل هازا تۇتاتتى. ئاندىن ئۇنىڭ يېنىدىن بىرەر ئىت

[1] سۈرە ئەئراف، 34 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

ئۆتسە، ئۇنىڭغا تېزەك ئاتاتتى. ھازىر بولسا تۆت ئاي ئون كۈن سىلەر ئۈچۈن كۆپمۇ؟» دېدى.[1]

3 ـ ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالنىڭ ئىددىتىنى تۆت ئاي ئون كۈن قىلىپ بەلگىلەشتىكى ھېكمەتنىڭ ئەسلى غايىسى بەچچىداندا بالا بار ياكى يوقلۇقىنى ئىسپاتلاشنى مەقسەت قىلىدۇ. بالا ئانىنىڭ قورسىقىدا مۇنداق شەكىللىنىدۇ: «40 كۈن مەنى ھالىتىدە، ئاندىن 40 كۈن ئۇيۇل قان ھالىتىدە، ئاندىن 40 كۈن بىر پارچە گۆش ھالىتىدە بولىدۇ.» ئۈچۈق بايان قىلىنغان بىر سەھىھ ھەدىسمۇ ئۇنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇ 120 كۈن تولۇق ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن بالىغا جان كىرگۈزۈلىدۇ. شۇڭا بۇ 120 كۈنگە 10 كۈن زىيادە قىلىندى. ئەبۇ ئالىيە: نېمىشقا تۆت ئايغا ئون كۈن قوشۇلدى؟ دەپ سورالغاندا، مۇنداق دېگەن: «چۈنكى، شۇ ئون كۈن ئىچىدە بالىغا جان كىرگۈزۈلىدۇ.»

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

بۇ ئايەت بىر يىل ئىددەت تۇتۇش ئايىتىنى ئەمەلدىن قالدۇرامدۇ؟

كۆپچىلىك ئۆلىمالار مۇنداق دەپ قارايدۇ: بۇ ئايەت اللہ تائالانىڭ: ﴿سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردا ئۆزى ۋاپات بولۇپ ئايالى قېلىپ قالىدىغانلار ئۆلەرنىڭ (يەنى ئاياللىرىنىڭ) بىر يىلغىچە يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك بىلەن تەمىنلىنىشىنى، ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقىرىلماسلىقىنى ۋەسىيەت قىلسۇن﴾[2] دېگەن سۆزىنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ.

ئىلگىرى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال تولۇق بىر يىل ئىددەت تۇتاتتى. ئاندىن بۇ ھۆكۈم تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇش ھۆكمى بىلەن مەنسۇخ قىلىندى. گەرچە بۇ ئايەت ئوقۇلۇشتا بىر يىل ئىددەت تۇتۇش ھەققىدىكى ئايەتتىن ئىلگىرى بولغان بولسىمۇ، نازىل بولۇش تەرتىپىدە ئۇنىڭدىن كېيىندۇر. قۇرئاننىڭ ھازىرقى تەرتىپى ئايەتلەرنىڭ نازىل بولۇش تەرتىپىگە ئاساسەن ئەمەس، اللہ نىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە تۈزۈلگەن. شۇڭا بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى بىر يىل ئىددەت تۇتۇش ئايىتىنىڭ ھۆكمىنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ.

يەنە بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەپ قارايدۇ: بۇ ئايەت بىر يىل ئىددەت تۇتۇش ھۆكمىنى مەنسۇخ قىلماستىن، ئۇنى تۆت ئاي ئون كۈنگە قىسقارتىش ھۆكمىنى بايان قىلىدۇ. مەسىلەن سەپەر ئۈستىدىكى كىشىنىڭ نامىزىنىڭ تۆت رەكئەتتىن ئىككى رەكئەتكە قىسقارتىلىشى تۆت رەكئەت نامازنىڭ مەنسۇخ قىلىنغانلىقىنى ئەمەس، يېنىكلىتىلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

---

[1] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 512 ـ بەت.
[2] سۈرە بەقەرە، 240 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ قاراش ئوچۇقتىن ئوچۇق خاتادۇر. چۈنكى، ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەن ئايالنىڭ بىر يىل ئىددەت تۇتۇش ھۆكمى بولغان، ئاندىن بۇ ھۆكۈم ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇشى بەلگىلەنگەن ئىكەن، مانا بۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر. مۇساپىرنىڭ نامىزى بۇ ھۆكۈمگە ھېچ ئوخشىمايدۇ.»[1]

ئىككىنچى ھۆكۈم

ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەن ھامىلدار ئايالنىڭ ئىددىتى قانچىلىك؟

ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەن ھامىلدار ئايالنىڭ ئىددىتى بالىنى تۇغقىچىلىك بولىدۇ. چۈنكى، اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ﴾[2]. مانا بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى اللە تائالانىڭ: ﴿ئىچىڭلاردا ئۆزى ۋاپات بولۇپ ئاياللىرى قېلىپ قالغان كىشىلەر بولسا، ئاياللىرى تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇشى لازىم﴾ دېگەن سۆزىدىكى ئاممىباب ھۆكۈمنى خاسلاشتۇرىدۇ. بۇ، كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشىدۇر.

ئەلى ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ھامىلدار ئايال بۇ ئىككى مۇددەتنىڭ قايسىسى ئۇزۇن بولسا شۇ مۇددەت ئىچىدە ئىددەت تۇتىدۇ يەنى ھامىلدار ئايال تۆت ئاي ئون كۈن تۈگىمەستىنلا بالىنى تۇغسا، بۇ تۆت ئاي ئون كۈن مۇددەت تۈگىگىچە ئىددەت تۇتۇشنى داۋام قىلىدۇ. ئەگەر بۇ مۇددەت تۈگەپ كېتىپ، بالىنى تېخى تۇغمىغان بولسا، بالىنى تۇغقىچە ئىددەت تۇتىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ بۇ ئىككى مۇددەتنىڭ ئۇزۇن بولغىنىغا ئىددەت تۇتسا، ھەر ئىككىلى ئايەتكە ئەمەل قىلغان بولىدۇ. ئەگەر ئۇ بالىنى تۇغقىچە ئىددەت تۇتسا، ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇش ھۆكمى بايان قىلىنغان ئايەتكە ئەمەل قىلمىغان بولىدۇ. ھەر ئىككىلى ئايەتكە بىرلىكتە ئەمەل قىلىش بىرىنى كۆچلەندۈرۈپ ئەمەل قىلغاندىن ياخشىدۇر.»

قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ قاراشقا سەھىھ بۇخارى ۋە مۇسلىمدا بايان قىلىنغان سۇبەيئە ئەسلەمىنىڭ ھەدىسى دەخلە قىلمىسا ئىدى، ئۇ ھەقىقەتەن ياخشى قاراش بوپتىكەن.»

كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىللىرى

كۆپچىلىك ئۆلىمالار ھامىلدار ئايالنىڭ بوشانغىچە ئىددەت تۇتىدىغانلىقىغا قۇرئاندىن ۋە سۈننەتتىن مۇنداق دەلىل كەلتۈرىدۇ:

---

[1] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 174 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەيياننىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 224 ـ بەت.

[2] سۈرە تەلاق، 4 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

1 ـ قۇرئاندىن كەلتۈرگەن دەلىلگە كەلسەك، اﷲ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ﴾[1]. بۇ ئايەت تالاق قىلىنغان ۋە ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەن ئاياللارغا ئاممىباب ھۆكۈمدۇر. اﷲ تائالا مۇنداق ئايالنىڭ ئىددىتىنى بالىنى تۇغۇش بىلەنلا تۈگەيدىغان قىلىپ بېكىتتى.

2 ـ سۈننەتتىن كەلتۈرگەن دەلىلگە كەلسەك، مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىنىدۇكى، سۇبەيئە ئەسلەمى دېگەن ئايال سەئد ئىبنى خەۋلەنىڭ ئەمرىدە ئىدى. سەئد ئىبنى خەۋلە بەدرى غازىتىغا قاتناشقان ئادەم بولۇپ، ۋىدالىشىش ھەججىدە ۋاپات بولۇپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئايالى ھامىلدار بولۇپ، ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا بوشىنىدۇ. ئۇ نىفاس قېنى توختىغاندىن كېيىن تەلەپ قويغۇچىلار ئۈچۈن ياسىنىدۇ. كېيىن ئۇنىڭ قېشىغا ئەبۇ سەنابىل ئىبنى بەئكەك كىرىپ ئۇنىڭغا: مەن سىزنىڭ ياسىنىۋالغىنىڭىزنى كۆرىۋاتىمەنغۇ، سىز توي قىلىشنى ئۈمىد قىلامسىز نېمە؟ اﷲ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىز تۆت ئاي ئون كۈن ئۆتمىگىچە توي قىلالمايسىز، دەيدۇ.

سۇبەيئە مۇنداق دەيدۇ: «ئەبۇ سەنابىل ماڭا شۇ گەپلەرنى قىلغاندىن كېيىن مەن ئۇچامغا ياسانغانلىقىمنى بىلىندۈرمەيدىغان كىيىملەرنى كىيىپ، كەچ كىرگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنىڭدىن بۇ ھەقتە پەتىۋا سورىدىم. ئۇ مېنىڭ بوشانغان ۋاقتىمدىلا ئىددەتتىن چىققانلىقىمغا پەتىۋا بەردى ۋە مېنى ئەگەر لايىق چىقىپ قالسا توي قىلىشقا بۇيرۇدى.»[2]

ئىبنى ئابدۇلبەر مۇنداق دەيدۇ: «ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسقا سۇبەيئەنىڭ ھەدىسى دەلىل قىلىپ كۆرسىتىلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ بۇ ھەدىسنىڭ ھۆكمىگە يانغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ شاگىرتلىرىنىڭ سۇبەيئەنىڭ ھەدىسى بويىچە پەتىۋا بەرگەنلىكىمۇ ئۇنىڭ ئىلگىرىكى قارىشىدىن يانغانلىقىنى توغرىلايدۇ. كۆپ ساندىكى ئۆلىمالار مۇشۇ ھەدىس بويىچە پەتىۋا بېرىدۇ.»[3]

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ھەدىس اﷲ تائالانىڭ: ﴿ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ﴾[4] دېگەن سۆزىنىڭ تالاق قىلىنغان ۋە ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئاياللارغا ئاممىباب ئىكەنلىكىنى، ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئاياللارنىڭ ئىددىتىنى بايان قىلغان ئايەت بۇ ئىككى خىل ئاياللاردىن ھامىلدار بولمىغان ئاياللارغا خاس ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ

[1] سۈرە تەلاق، 4 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، نەسائى ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 284 ـ بەت.
[3] ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 285 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 175 ـ بەت.
[4] سۈرە تەلاق، 4 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

بېرىدۇ. بۇ قاراشنى ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنۇ قارىشىمۇ كۈچلەندۈرىدۇ: شۇنى كەسكىن قىلىپ ئېيتىمەنكى، ئاياللار ھەققىدىكى بۇ ئايەت ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەن ئاياللارنىڭ ئىددىتىنى بايان قىلغان ئايەتتىن كېيىن نازىل بولغان.»[1]

ئۈچىنچى ھۆكۈم

ھازا تۇتۇش دېگەن نېمە؟ ئايال كىشى ئېرىگە قانچىلىك مۇددەت ھازا تۇتىدۇ؟

ئىسلام شەرىئىتى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالنى تۆت ئاي ئون كۈنلۈك ئىددەت تۇتۇش مۇددىتى ئىچىدە ھازا تۇتۇشنى بەلگىلىدى. ئۇنىڭ يەنە ۋاپات بولۇپ كەتكەن يېقىن تۇغقىنىغا ئۈچ كۈن ھازا تۇتۇشى دۇرۇس بولىدۇ. ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ھازا تۇتۇش ئۇنىڭغا ھارام بولىدۇ.

سەھىھ بۇخارى ۋە مۇسلىمدا ئۇممۇ سەلىمەنىڭ قىزى زەينەبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن ئۇممۇ ھەبىبەنىڭ قېشىغا ئۇنىڭ ئاتىسى ئەبۇ سۇفيان ۋاپات بولۇپ كەتكەندە زىيارەت قىلىپ كىردىم. ئۇممۇ ھەبىبە زەپىران ۋە باشقا نەرسىلەر ئارىلاشتۇرۇلغان خۇشپۇراقنى ئەكەلدۈرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن بىر دېدەكنىڭ چېچىنى بوياپ قويدى، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئىككى مەڭزىگە سۈرتتى، ئاندىن مۇنداق دېدى: اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مېنىڭ خۇشپۇراق ئىشلىتىشىمگە ھېچ ھاجىتىم يوق، لېكىن مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنبەر ئۈستىدە تۇرۇپ: «اللە قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتقان بىر ئايالنىڭ ۋاپات بولغان بىرەر كىشىگە ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ھازا تۇتۇشى دۇرۇس ئەمەس، پەقەت ئېرىگە تۆت ئاي ئون كۈن ھازا تۇتىدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانلىقىم ئۈچۈنلا خۇشپۇراق ئىشلىتىپ قويدۇم[2].

ھازا تۇتۇشنىڭ مەنىسىگە كەلسەك، ياسىنىش، خۇشپۇراق نەرسىلەرنى ئىشلىتىش، چېچىنى بوياش، تەلەپ قويغۇچىلارنىڭ نەزەرىگە چېلىقىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلماسلىقنى كۆرسىتىدۇ. ھازا تۇتۇش پەقەت خوتۇننىڭ ئېرىگە بولغان ۋاپادارلىقىنى ۋە ئېرىنىڭ ناھايىتى چوڭ ھەققىگە رىئايە قىلغانلىقىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ۋاجىب بولغان. ئەر ـ خوتۇنلۇق ئالاقە ھەققەتەن ئەڭ ئۇلۇغ ئالاقىدۇر. ئەنە شۇ گۈزەل ئالاقىنى ئۇنتۇپ قېلىش شەرىئەت جەھەتتىمۇ، ئەدەپ ـ ئەخلاق جەھەتتىمۇ توغرا ئەمەس. ئىلگىرى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال ئېرىگە قايغۇرۇپ ۋە ھەسرەت چېكىپ، تولۇق بىر يىل ھازا تۇتاتتى. كېيىن اللە تائالا بۇ ھۆكۈمنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، تۆت ئاي ئون كۈن ھازا تۇتۇش ھۆكمىنى بېكىتتى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئۇممۇ سەلىمەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئايال: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! مېنىڭ قىزىمنىڭ ئېرى ئۆلۈپ كەتتى، قىزىمنىڭ كۆزى ئاغرىپ قالدى، ئۇنىڭغا سۈرمە تارتىپ قويساق بولامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

---

[1] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 175 ـ بەت.
[2] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 285 ـ بەت.

«ياق» دېدى. بۇ سۆز ئىككى ياكى ئۈچ قېتىم تەكرارلاندى، ھەر قېتىمدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق» دېدى. ئاندىن: «ھازا تۇتۇش پەقەت تۆت ئاي ئون كۈندۇر، سىلەرنىڭ بىرىڭلار جاھىلىيەت دەۋرىدە بىر يىل ھازا تۇتاتتى» دېدى.

ئۇممۇ سەلەمەنىڭ قىزى زەينەب مۇنداق دەيدۇ: «جاھىلىيەت دەۋرىدە ئېرى ئۆلۈپ قالغان ئايال ئەڭ سەت كىيىملىرىنى كىيىپ قازناق ئۆيگە كىرىپ ئولتۇراتتى. ھېچقانداق خۇشپۇراق نەرسىلەرنى ۋە باشقا نەرسىلەرنى ئىشلەتمەيتتى. ئۇ مۇشۇ ھالەتتە ساق بىر يىلنى ئۆتكۈزەتتى. ئاندىن ئۆيدىن چىقاتتى. ئۇنىڭغا بىر تال تېزەك بېرىلەتتى. ئۇ بۇ تېزەكنى ئاتاتتى[1]. ئاندىن ئېشەكنىڭ ياكى قوينىڭ بالىسى كەلتۈرۈلەتتى. ئاندىن ئۇ ئايال شۇ ھايۋان بالىسىغا ئالدىنى سۈرتەتتى. ئۇ ئالدىنى سۈرتكەن ھايۋان بالىسى كۆپىنچە ۋاقىتتا ئۆلۈپ قالاتتى.»[2]

بەزى ئۆلىمالار ھازا تۇتۇشنىڭ ۋاجىپلىقىنى الله تائالانىڭ: ﴿ئىددىتى توشقاندىن كېيىن ئۆزلىرى توغرۇلۇق قائىدە بويىچە ئىش قىلسا، سىلەرگە (يەنى شۇ ئايالالارغا ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىلارغا) ھېچ گۇناھ بولمايدۇ﴾ دېگەن سۆزىدىن چىقارغان. بۇ ئايەت ئىددەت ئىچىدە ياسىنىش ۋە خۇشپۇراق ئىشلىتىشنىڭ ھاراملىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ھۆكۈمنى بۇ ئايەتتىن چىقىرىش ھەقىقەتەن ياخشى بولغان.

يەنە بەزى ئۆلىمالار: ياتلىق بولماي، ئەرگە تەگمەي تۆت ئاي ئون كۈن كۈتۈشنىڭ ئۆزىلا ھازا تۇتقانلىق بولىدۇ. دەپ قارايدۇ. بۇ قاراش ئاجىزدۇر.

ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: «ھازا تۇتۇش خۇشپۇراق ئىشلىتىپ ياسانماسلىقنى، ئەرلەرنى جەلپ قىلىدىغان كىيىملەرنى كىيمەسلىكنى، زىننەت بۇيۇملىرىنى تاقىماسلىقنى ۋە شۇنىڭدەك ئىشلارنى قىلماسلىقنى كۆرسىتىدۇ. ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالنىڭ ئىددەت ئىچىدە بۇ ئىشلارنى قىلماسلىقىنىڭ ۋاجىپلىقى ھەققىدە بىرلا قاراش بار. يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ئىددەت ئىچىدە بۇ ئىشلارنى قىلماسلىقىنىڭ ۋاجىپ ئەمەسلىكىدىمۇ بىرلا قاراش بار. يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ئىددەت ئىچىدە بۇ ئىشلارنى قىلماسلىقى ۋاجىپ بولامدۇ؟ دېگەن مەسىلە ھەققىدە ئىككى قاراش بار. مەزكۇر ئايەتنىڭ ھۆكمى ئاممىباب بولغانلىقى ئۈچۈن، ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالالار مەيلى كىچىكلىكىدىن ھەيز كۆرمەيدىغان ئايال بولسۇن ياكى قېرىلىقىدىن ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئايال بولسۇن، مەيلى ھۆر ئايال بولسۇن ياكى دېدەك بولسۇن، مەيلى

---

[1] تېزەك ئېتىش رەسمىيىتى بولسا، ئېرىنىڭ ھەققىنى ناھايىتى چوڭ بىلگەنلىكتىن ئەنە شۇنداق جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە ھازا تۇتۇشمۇ ئۇ ئايالغا ئاشۇ تېزەكچىلىك ئەزىيەتكە ئۇچراتمىغانلىقىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن قىلىنىدىكەن.
[2] ئىبنى قۇتەيبە مۇنداق دەيدۇ: «مەن ھىجازلىقلاردىن ھازا تۇتقان ئايالنىڭ ئالدىنى سۈرتۈشى ھەققىدە سورىدىم. ئۇلار ماڭا مۇنداق چۈشەندۈرۈپ قويدى: ھازا تۇتقان ئايال سۇ ئىشلەتمەيدىكەن، تىرناقلىرىنى ئالمايدىكەن، بىر تال تۈكىنىمۇ يۇلمايدىكەن. بىر يىل توشقاندىن كېيىن ئەڭ سەت چىراي بىلەن چىقىدىكەن، ئاندىن بىر قۇشقا ئالدىنى سۈرتىدىكەن. سۈرتۈلگەن نەرسىنىڭ سېسىقلىقىدىن سۈرتۈلگەن قۇش ئۇزاق ياشىماي ئۆلۈپ قالىدىكەن.»

مۇسۇلمان ئايال بولسۇن ياكى كاپىر ئايال بولسۇن، ھەممىسىنىڭ ھازا تۇتۇشى ۋاجىپتۇر.»[①]

تۇتىنچى ھۆكۈم

شەرىئەتتە ئايالنىڭ ئىددەت تۇتۇشى نېمە ئۈچۈن بەلگىلەنگەن؟

ئۆلىمالار ئىددەت تۇتۇشنىڭ بەلگىلىنىشىدىكى ھېكمەتنى ھەققىدە بىرقانچە قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغان بولۇپ، بىز ئۇنى تۆۋەندە يىغىنچاقلاپ بايان قىلىمىز:

1 ـ نەسەبنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن ئارىلىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن بەچچىدانىدا بالا بار ياكى يوقلۇقىنى بىلىش.

2 ـ الله تائالانىڭ بۇيرۇقىغا ئەمەل قىلىپ ئىبادەت قىلغانلىقنى بىلدۈرۈش. چۈنكى، الله تائالا مۆمىن ئاياللارنى ئىددەت تۇتۇشقا بۇيرۇدى.

3 ـ ئەر ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ياخشىلىقلىرىنى ۋە ئارتۇقچىلىقلىرىنى ئېتىراپ قىلغان ھالدا ئۇنىڭ ۋاپاتىغا قايغۇرغانلىقنى ۋە ھەسرەت چەككەنلىكنى بىلدۈرۈش.

4 ـ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىگە تالاق جەريانىدا يارىشىپ قېلىش يولى ئارقىلىق ئەر ـ خوتۇنلۇق ھاياتنى قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە پۇرسەت يارىتىپ بېرىش.

5 ـ نىكاھ ئىشىنىڭ ناھايىتى چوڭ ئىش ئىكەنلىكىنى جاكارلاش. چۈنكى، ئۇ ئۆزۈن كۈتكەندىلا ئاندىن تولۇق ئەمەلگە ئاشىدۇ. ئەگەر شۇنداق بولمىسا ئىدى، ئەلۋەتتە كىچىك بالىنىڭ ئۇيۇنىغا ئايلىنىپ قالغان، ھېلى نىكاھلىنىپ، ھېلى ئاجرىشىپ كېتىدىغان ھالەت شەكىللىنەتتى.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ئائىلىنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلاش، ئۇنى نىكاھ تۈگىگەندىن ئاسانلا قۇتۇلۇپ، پارچىلىنىشى ۋە نەسەبنىڭ ئارىلىشىپ كېتىشى قاتارلىق يامان ئاقىۋەتكە قېلىشتىن قوغداش، ئەر ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا ھەسرەت چەككەنلىكنى ۋە قايغۇرغانلىقنى بىلدۈرۈپ ھازا تۇتۇش، ئەر ـ خوتۇنلۇق ئالاقىدىن ئىبارەت بۇ ئۇلۇغ ئالاقىغا ئېھتىرام قىلىش، ھايات ھەمراھى بولغان كىشىنىڭ ياخشىلىقىنى ۋە ئارتۇقچىلىقىنى ئېتىراپ قىلىش ئۈچۈن الله تائالا مۇسۇلمان ئايالغا ئىددەت تۇتۇشنى پەرز قىلدى.

[①] ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 286 ـ بەت.

www.munber.org

جاھىلىيەت دەۋرىدە ئىددەت تۇتۇش مۇددىتى تولۇق بىر يىل ئىدى. ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال ئەڭ يامان ۋە ئەڭ قەبىھ رەۋىشتە ھازا تۇتاتتى، ئەڭ سەت كىيىمنى كىيەتتى، ئەڭ ناچار قازناق ئۆيدە تۇراتتى، ياسانمايتتى، خۇشپۇراق نەرسىلەرنى ئىشلەتمەيتتى، تازىلىق قىلمايتتى، سۇ ئىشلەتمەيتتى، تىرناقلىرىنى ئالمايتتى، بىر تالمۇ چېچىنى چۇشۇرمەيتتى، كىشىلەرنىڭ يىغىلىش سورۇنلىرىغا بارالمايتتى. بىر يىل توشقاندىن كېيىن ئۇ ئىنتايىن سەتلىشىپ كەتكەن ۋە ناھايىتى سېسىق پۇراق چىقىدىغان ھالەتتە چىقاتتى. ئاندىن بۇ مۇددەت ئىچىدە ئۆتكۈزگەن چاپا - مۇشەققەتنىڭ كىچىككىنە بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ۋە ئۆزى ئۇستىدىكى ئېرىنىڭ ھەققىنى ناھايىتى چوڭ بىلگەنلىكىنى ئىپادىلەپ ئىتقا تېزەك ئېتىش ئۇچۇن بىر ئىتنىڭ ئۆتۈشىنى كۇتۇپ تۇراتتى.

ئىسلام دىنى كېلىپ، بۇ ھالەتنى تۈزىدى، ھازا تۇتۇشنى مەينەتچىلىكنىڭ بەلگىسى ئەمەس، پاكىزلىقنىڭ بەلگىسى قىلىپ بېكىتتى، ئىددەت تۇتۇش مۇددىتىنى ئىلگىرىكى مۇددەتنىڭ تەخمىنەن ئۇچتىن بىرىگە قىسقارتتى، ئىددەت تۇتقۇچى ئايالغا ياسىنىش، خۇشپۇراق ئىشلىتىش ۋە توي قىلىشنى خالايدىغانلاردىن تەلەپ قويىغۇچىلارنىڭ نەزەرىگە چېلىقىش قاتارلىق ئىشلاردىن باشقا ئىشنى ھارام قىلمىدى، ئۇنى تازىلىق قىلىش ۋە پاكىزلىنىشتىن چەكلىمىدى. چۈنكى، ئۇ ئىككىسى مۇسۇلماننىڭ شۇئارىدۇر. ئىسلام دىنى ئۇنىڭغا ئۆينىڭ قەيېرىدە ئولتۇرۇشنى خالىسا شۇ يېرىدە ئولتۇرۇشقا، شۇنداقلا ئاياللار بىلەن ۋە مەھرەملىرى بولغان ئەرلەر بىلەن بىرگە ياشىشىغا رۇخسەت قىلدى.

بۈگۈنكى كۈندە مۇسۇلمانلارنىڭ ئاياللىرى ھازا تۇتۇش ھەققىدە ئىسلام دىنىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ماڭمايدۇ. ئۇلاردىن بەزىلەر ھازا تۇتۇشتا چەكتىن ئاشۇرىۋېتىدۇ، ئۇن سېلىپ يىغلاشقا ۋە ياخشىلىقلىرىنى ساناشقا غەرق بولۇپ كېتىدۇ. كىيىم - كېچەكتە، يېمەك - ئىچمەكتە ئادەتتىن چەتنەپ كېتىدۇ. شەرىئەت خاسلاشتۇرغان بويىچە ئەرگە خاس ھازا تۇتماستىن، بەلكى ئاتىلىرىغا ياكى پەرزەنتلىرىگە بىر يىل، ئىككى يىل ھازا تۇتىدۇ. بەزىلىرى بولسا، ئېرىگىمۇ **40** كۈندىن كېيىن ھازا تۇتمايدۇ.

ھازا تۇتۇشتىكى بۇ يامان ئادەتلەرنى تۈزەش ئەڭ ياخشى ئىشتۇر. چۈنكى، ئۇ يامان ئادەتلەرنىڭ ھېچ پايدىسى يوق بولۇپ، كىيىم - كېچەكلەرنى ۋە ئۆي جاھازلىرىنى ئۆزگەرتىش ئۇچۇن پۇلنى بىھۇدە بۇزۇپ چاچقانلىق، ھەمدە تۇرمۇش يولىدىكى ئەدەپ - ئەخلاقلارنى بۇزغانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. بۇنى تۈزەش ئۇچۇن تۇغقانلىغا ئۇچ كۈن، ئەرگە تۆت ئاي ئون كۈن ھازا تۇتۇش ۋە بۇ ھازا تۇتۇشنى ياسانماسلىق، خۇشپۇراق ئىشلەتمەسلىك، ئۆيدىن سىرتقا چىقماسلىق قاتارلىق ئىشلارغىلا قىسقارتىشتىن ئىبارەت شەرىئەت ھۆكمىگە قايتىشتىن باشقا يول يوق.